

גליון נושא: 'דיני לאקשן קוגל'

בס"ד, יום ג' לפרשת פנחס, י"ג תמוז תשע"ו.

דיונים אקטואליים בסוגיות הנלמדות מסכת פסחים דף לז:

לעורר לב המעיין בלבד, ואין לסמוך על הדברים 'הלכה למעשה'

לע"נ הרבנית הצדקנית **יעל בת יפה ג'מילה ע"ה** - אשת חבר למרן **רה"י רבי שלום כהן שליט"א**.

לע"נ הרה"ג ר' נחמיה בן ר' ברוך בקר זצ"ל, נלב"ע י"ג תמוז תשע"ה.

ולע"נ אשתו האשה החשובה מרת פרומא בת-ציון בת ר' אפרים הכהן ע"ה, נלב"ע י"ב תמוז תשע"ב.

מעשה אילפס פטור מחלה

מבואר בגמ' (פסחים דף לז.) לדעת ריש לקיש מעשה אילפס פטור מחלה, ולדעת ר' יוחנן מעשה אילפס חייב בחלה, ורק כשעשאו בחמה פטור.

עוד מבואר בגמ' (פסחים דף לז:) שנחלקו חכמים ור' יהודה בבריתא אימתי חייב בחלה, לתנא קמא מעיסה וחלוטה פטור מחלה, כי אין זה בגדר לחם. לר' יהודה אין לחם אלא האפוי בתנור. למסקנא לדעת ריש לקיש; דכולי עלמא מעשה אילפס פטור מחלה, והמחלוקת הוא כשחזר ואפאו בתנור, לת"ק כיון שחזר ואפה את המעשה אילפס בתנור חשיב לחם, ולר' יהודה כיון דמעיקרא לא נאפה בתנור לא חשיב לחם.

וכתבו **התוס'** (ד"ה דכו"ע) שפסק ר"ח דהלכה כריש לקיש, מדקאמר דכו"ע מעשה אילפס פטורין, ואין הכי נמי ר' יוחנן חולק ומחייב במעשה אילפס כזה. אולם חולק עליו ר"י דהלכה כר' יוחנן, ובהכרח שכאן מודה ר' יוחנן דמעשה אילפס פטורין, כיון שהוא על ידי משקה ואין האור מהלך מתחתיו, ולכן אין מברך עליו המוציא.

ואומר **רבינו תם** דנחלקו רק בבלילתו רכה, אבל בלילתו עבה לכו"ע חייב בחלה משעת גלגול, **כדתנן** (מסכת חלה פרק א משנה ה') עיסה תחילתה עיסה וסופה סופגנין חייבת בחלה. וגם מברך עליו המוציא.

והינו שלדעת ר"ת כל פעם שמתחילה היה עיסה של בלילה עבה מתחייב בחלה. ונחלק עליו **הר"ש** (מסכת חלה פרק א משנה ה') והובאה דעתו **ברא"ש** (פסחים פרק שני סימן טז) דעושה עיסה על מנת לעשותה סופגנים פטורה מן החלה, ורק בעשה עיסה על מנת לאפותה ונמלך ועשאה סופגנים אזי חייבת בחלה. להלכה מעיקר הדין נפסק **בשו"ע** כדעת הר"ש, והש"ך כתב דיש להחמיר כר"ת.

1. מה מברכים על איטריות

לגבי הלכות ברכות יש מחלוקת בדבר שבלילתו עבה ולבסוף בישלה או טיגנה מה לברך, כמבואר **בשו"ע** (או"ח סימן קסח סעיף יג) דלדעת **רבינו יונה**, ו**רבינו ירוחם** בשם **רבינו שמשון והרמב"ם**, שעיסה עבה שבישלה או טיגנה מברך מזונות ועל המחיה, אפילו אם אכל כשיעור קביעות סעודה. אולם לדעת ר"ת מברך המוציא, ונהגו להקל, וירא שמים יצא ידי שניהם ולא יאכלם אלא בתוך הסעודה.

אולם מוסיף ר"ת שעל גרימזל"י מברך מזונות ולא המוציא, כי אין בזה 'תוריתא דנהמא' אע"ג שמסתמא חייב בחלה. ופירש **הערוך** (ערך איטרין) גרימזל"י, פירוש חוטי בצק ארוכים ודקים. כך גם מבואר **ברא"ש** (פסחים פרק שני סימן טז) אם לשה לעשות אותה איטרא והוא כעין סופגנין ואיסקריטין מברך מזונות. וכתב **הקרבן נתנאל** (אות א') בשם **תלמידי רבינו יונה** שהוא וורמזל"ך שקורין לאקשן בלשון פולין, שכן בלשון יון קורין מין הזה איטרי.

פנינים

מעשה שהיה !

מגדולי הדור: בספר 'ארח דוד' (עמוד עד, עמוד תקפ), מסופר שהג"ר דוד בהר"ן זצ"ל נפגש עם החזון איש בכמה הזדמנויות, כאשר החזו"א לא מסתיר את הערצתו והערכתו. כפי ששח הג"ר שר"ה דבליצקי שליט"א, שהחזו"א התבטא - ר' דוד הוא מגדולי ארץ ישראל!

קוגל ירושלמי - פעם אחת נסע הגר"ד לבני ברק כדי להכניס את נכדו לשיבת נובהרדוק, לאחר שסידר את עניניו נכנס לחזון איש להשתעשע בדברי תורה. וביאר לחזון איש טעם מנהג ירושלים לאכול קוגל ב'קידושא רבא' בבית הכנסת בצפרא דשבתא, מפני שאין בזה חשש כשיאכל שיעור קביעות סעודה כמו באכילת עוגות כיון שהוא מעשה קדירה, כך לא יכנסו לספק ברכת המזון, והוטב בעיני החזו"א. מפי הג"ר מנחם צבי ברלין שליט"א, והג"ר משה ידלר שליט"א (מאור השבת ח"ב פניני המאור אות קי"ח).

יש לפקפק: אכן בספר מעשה איש (ח"ג עמ' קכא) מסופר שהג"ר אליהו פרידמן זצ"ל אמר כן לחזו"א ושיבח בכך את מנהגי ירושלים. ענה לו החזו"א; מנהגי ירושלים - קודש קדשים, ומה שאתה אומר על ה'קוגל' שלכן אוכלים זה בקידוש, אני סבור שאם אוכלים ממנו שיעור - גם בזה יש שאלה של ברכת המזון.

וכתב בספר ארח דוד (עמוד עד), כאשר סיפר הגרמ"צ ברלין שליט"א מעשה זה להגר"ש אלישיב זצ"ל, ענה לו הגר"ש הרי היום נוהגים לאפות את הקוגל כדי לשבחו, ואם כן אין זה מעשה קדירה, וצריך עיון מה היה אומר ר' דוד על כך.

קידוש במקום סעודה: הקשו (א.ל.) על מנהג ירושלים שמפסידים בכך את הדין של קידוש במקום סעודה ועיין בפסקי תשובות על הלכות קידוש שהביא מחלוקת אם צריך דוקא פת הבאה בכיסונים, או שמספיק בתבשיל של מזונות, ולשיטות שתבשיל אינו מועיל נמצא שהחומרא לאכול קוגל שהוא רק תבשיל גורמת קולא שאין מדקדק בקידוש במקום סעודה, ואם אוכל הרבה קוגל לדעה זו חשיב 'תרתי דסתר' [ואולי יוכל לאכול כזית של פת הבאה בכיסונים ואח"כ יאכל את הקוגל, אולם יש לדון אם יצטרף יחד לשיעור קביעות סעודה]. ולדעת הגר"ש שקוגל נחשב אפיה מרויח את הקידוש במקום סעודה.

כבוד שבת: ועיין בספר 'עיונים בהלכה' (ח"א עמוד ר"פ) שהקשה על מעשה זה, שאם אוכל קוגל בבית הכנסת כדי שביעה, הוא מבטל בכך את הדין של אכילת סעודת שבת לתיאבון. ואף שהביאור הלכה (סימן רמ"ט סעיף כ' ד"ה מותר) כתב שאין למחות ביד המקילין לאכול מזונות קודם הסעודה כדעת הדרכי משה (סימן רמ"ט) שמתיר ודלא כדעת האור זרוע שאוסר. מכל מקום משמע בשו"ע הרב (סימן רמ"ט, הובא בביאור הלכה) דאינו חיוב גמור לאכול סעודת שבת לתיאבון, אולם המדקדק צריך להמנע מלאכול כדי שביעה קודם הסעודה.

ואכן אין זה איסור גמור, דעיקר האיסור נאמר כשאוכל בערב שבת ומבטל כבוד הסעודה של שבת שאינה לתיאבון, אולם כשאוכל בשבת בבוקר אכילה זו גופה כבוד שבת שלא יהא שרוי ברעב (י.א.).

שהכל: אגב יש לציין למה שידוע הסבר שלכן מביאים 'הערינג' בקידוש, לברך עליו ברכת 'שהכל', לצאת ידי כל הספקות שמא אי אפשר לברך על המשקין שהכל. דבשלמא המקדש מברך 'הגפן' וטועם רביעית מהיין וברור שפוטר את המים, אולם הציבור יוצאים הגפן מהמקדש וטועמים רק מעט מן היין, ונכנסים לספק של הביאור הלכה האם ברכת היין בשתיה פחות מרביעית פוטרת את המים או לא, ולכן מספק מביאים 'הערינג' לברך עליו שהכל ופוטר את המשקים.

ויש מדקדקים לברך על 'הערינג' בלי 'קרקר', שלא להכנס לנדון של עיקר וטפל (ש.ק.). ויש שבגלל כל הספקות אינם טועמים מיין הקידוש, ואף שמפסידים את החיוב מצוה של שתית יין קידוש, אולם מרויחים שאין נכנסים לספק ברכות על השתיה (י.ז.ו.). ❖

דין זה נפסק להלכה שלאקשן מברך עליו מזונות. כמבואר בשו"ע וברמ"א (סימן קסח סעיף יג) פשטיד"א וקרעפלי"ך מקרי תואר לחם, אבל אי לית ביה תואר לחם כגון לאקשין שפורין ורומזליך (מין אטריות) לא מקרי תואר לחם. הטעם בזה ביאר הברכי יוסף (ס"ק ג'), ובדרך החיים (סימן ריט), שבלאקשן אין תואר לחם כלל, וכ"כ בברכת הבית (שער ט סעיף ה') שנראה לעין כל שאין בו תואר לחם, וכעין טריתא (סימן קסח סעיף טו).

2. אפיה אחר בישול

והנה כל זה באטריות מבושלים שאין בהם תואר לחם כלל, אבל בקוגל אטריות יש לדון מה מברך עליו. ותחילה יש להקדים אופן הכנת ה'קוגל אטריות' ('לאקשן קוגל') כיום: תחילה מבשלים את האטריות עד שמוכן לגמרי לאכילה, כעת מערבבים בתוך האטריות ביצים, סוכר שחום (קרמל), שמן, ותבלינים, אופים בתנור בתוך סיר למשך שעה, וה'קוגל' מוכן. כעת הנדון, האם יש אפיה אחר בישול, ולכן דינו כדבר אפוי שיש לו תואר לחם, ואם יאכל ממנו שיעור קביעות סעודה יתחייב בברכת המזון. ועוד שיש לו תוריתא דנהמא שנחתך היטב כמו לחם, ולא כתבשיל. או מכיון שהאטריות מוכנים לאכילה עוד לפני האפיה, נשאר על זה שם תבשיל. וצריך לברר האם אפיה בתוך סיר נחשב אפיה או לא. ומה הדין כאשר הכין את ה'קוגל' על גבי האש האם דינו כטיגון שהרי בדין הטיגון יש מחלוקת בביאור הלכה (סימן קסח ד"ה וכל זה) האם הוי כאפיה או לא, או דלמא דינו כתבשיל כיון שהוא בתוך סיר.

גם יש לדון מה שמוסיפים שמן בתוך הסיר, האם מטרת השמן הוא רק שלא ישרף ואז זה כמו טיגון, או מטרת השמן הוא לתת טעם ב'קוגל', ואם כן דינו כבישול דדומה לטיגון בשמן עמוק שאין דינו כטיגון.

נדון זה יש בו כמה נפק"מ: 1. האם צריך להפריש 'חלה' על 'קוגל', גם לשיטת הר"ש. 2. זה ברור שאם אוכל 'אטריות מבושלים' אפילו קדירה שלימה יותר משיעור קביעות סעודה, מברך מזונות ולא המוציא כי אין בו תואר לחם, אבל נחלקו הפוסקים אם אוכל מ'קוגל' שיעור קביעות סעודה, האם צריך ליטול ידים כדין ולברך המוציא וברכת המזון או לא. 3. האם אפשר לעשות 'עירוב תבשילין' עם 'קוגל'. שהרי נפסק בשו"ע (סימן תקכז סעיף ב') שאם עירב בדבר מבושל, לא יועיל לו לאפיה.

3. להגרש'ז וסיעתו ברור דהוי תבשיל

תבשיל גמור: ונחלקו בזה פוסקי זמננו. דעת הגרש"ז אורבאך זצ"ל (מאור השבת ח"ב פניני המאור מכתב כ"ד אות י"א, אות י"ג, ותן ברכה קונ' התשובות סי' קס"ח אות ט"ו, מכתבי הגרש"ז א מכתבים יד אות יא-יד, שמירת שבת כהלכתה ח"ג פרק נד מילואים להערה ס"ה, וזאת הברכה ברור הלכה סי' ה' אות ה'), וכן כתב הג"ר ניסן קפלן שליט"א שלמי ניסן ברכות סימן לז, ששמע מהג"ר יהושע ישעיה נובירט זצ"ל, ששמע מהגרש"ז אורבאך זצ"ל (שדין ה'קוגל' כפת מבושלת ולא אפיה, דהוי כמעשה קדרה שאין לו תואר לחם כלל. ואין דינו כפת הבאה בכיסנין, ואף אם אוכלים הרבה וקובעים עליו סעודה, מברך מזונות ועל המחיה כדין מעשה קדירה, ופטור מנטילת ידים וברכת המזון. ולא דומה לחלטה ואח"כ אפאה דדינו כפת, כיון דנגמר הלאקשן מקודם האפיה, הוי כמו שלוקח תבשיל גמור ואופה אותה. וכיון שאין ל'קוגל' תוריתא דנהמא אין בזה שום חשש חלה. כך גם אמר הג"ר אברהם ישעיהו דדש שליט"א, בשם חמיו הג"ר שלום כהן שליט"א, שודאי מברך על קוגל ירושלמי מזונות ועל המחיה אף אם יאכל שיעור מרובה, ואפיה זו שאחר הבישול אין בכוחה להפקיע תורת תבשיל מכאן. וכן שמעתי בשם הגר"י בלוי זצ"ל בשיעורו, שאינו נכון החומרא שרצו להנהיג להפריש חלה מהקוגל, כי אין בזה שם אפיה ולא 'תוריתא דנהמא', גם מצד הלכות פת הבאה בכיסנים, כמה שיאכל אין בזה שום חשש קביעות סעודה (מ.ש.).

הנימוק לדיעה זו, שהרי מפורש בשו"ע (או"ח סימן קסח סעיף יג) בשם רבינו יונה, ורבינו ירוחם בשם רבינו שמשון והרמב"ם, שעיסה עבה שבישלה או טיגנה מברך מזונות ועל המחיה, אפילו אם אכל כשיעור קביעות סעודה. והאפיה אינה הופכת אותן לפת, כי מתחילה האטריות היו מוכנות לאכילה, והאפיה רק בא להשביח את טעם האטריות.

מנהג ישראל תורה

תוריתא דנהמא

מספר הג"ר משה הירשמן שליט"א; לפני 44 שנה בשנת תשל"ב, הגעתי לבית הגרי"ש אלישיב זצ"ל ושאלתי את הרב מה הדין באכילת 'קוגל ירושלמי', האם דינו כמו פת שאם אכל ממנו כשיעור קביעות סעודה חייב בברכת המזון או לא, שאלו הגרי"ש מה זה 'קוגל' הרבנית נכחה במקום ואמרה לו מה שאני מגישה לך בשבת בזמן פלוני! אמר הגרי"ש נו... זה ודאי 'תוריתא דנהמא' שהרי קשה לחתוך את זה, וזה נחתך בסכין ממש כמו לחם. כאשר סיפר זה הגר"מ לתלמיד חכם חשוב שליט"א שאלו, שאם כן גם 'קניידלאך' יחשב תוריתא דנהמא שהרי נחתך בסכין (א.ק.). [יתכן לחלק ש'קניידלאך' מבושל ומעשה קדירה, ואין לו שום שייכות לפת אפילו שנחתך בסכין. אבל 'קוגל' האפוי בתנור, מועיל מה שנחתך בסכין להחשב כצורת לחם].

המושג של תוריתא דנהמא זה נושא מאוד מורכב, כי הרי אין הגדרה ברורה מה נקרא תואר לחם – עגול וארוך בצורה של ככר לחם, צבע חום, קשה, אין לחות של מים, בועות אויר בתוך העיסה, גודל. והרי מבואר בשו"ע (סימן קסח) ש'קרעפלך' יש לזה תוריתא דנהמא, למרות שאינו בצורה של לחם רגיל, וצ"ב.

ושמעתי מבאי בית הגרי"ש (פ.ד.) שאמר שיש להסתפק מה נקרא תואר לחם, ולכאורה המרקם שהוא קשה ונחתך בסכין, וגם 'קוגל' יש לו דבר זה. [ומה שעגול וארוך בצורה של ככר לחם, ודאי שלא, כי הרי עוגה אינה בצורה זו ויש לה תואר לחם].

פלא: שח הגר"י בהג"ר יצחק דרזי שליט"א שנכח כאשר שאל הגרב"צ קוק שליט"א את הגרי"ש אלישיב זצ"ל על 'קוגל' בצבע לבן בהיר בלי סוכר שחום, והשיב הגרי"ש שזה לא חשיב תוריתא דנהמא, וכאשר הראו לו 'קוגל' עם סוכר חום אמר שזה נקרא תוריתא דנהמא. ושמעתי מהגר"צ קוק שלא ברירא ליה מדוע חילק הגרי"ש בצבע ה'קוגל', וציין למה שכתב בספר שיעורי ברכות להגרי"ש.

והינו שזה הרי ברור ברמ"א (סימן קס"ח סעיף י"ג) שלאקשי"ן אין בהם תוריתא דנהמא וכל הסברא של הרב אלישיב הוא מצד האפיה [ולא מצד הגיבול של האיטריות עם הביצים והסוכר והתבלינים]. ובזה הבין שגם הקושי של ה'קוגל', וגם הצבע מוסיפים להחשיבו תואר לחם. והוסיף הגר"י דרזי, שלדעת הגרי"ש גם אם מכין את ה'קוגל' בסיר על גבי האש, דינו כאפוי ולא כמבושל.

ושמעתי בשם הג"ר דוד אריה מורגנשטרן שליט"א שפעם אחת דיבר עם אדם שעושה הרבה קוגלך לאירועים (א.ק.), ואמר לו שלדעת הגרי"ש צריך להפריש חלה מכל 'קוגל' אחרי האפיה, כי הרי סובר הגרי"ש שהאפיה מחייבת ולא הגיבול של האיטריות עם ביצים והתבלינים והסוכר, והשיב לו שאינו יכול שאם כן הקוגלך ייצאו פגומים, שיחסר מה'קוגל' העגול השלם חתיכה (העירו, שעדיין יכול לקחת מכל קוגל 'כל שהוא' שלא יגרע המראה). אמר לו הגר"ד אם כן תעשה תנאי לכל החיים שכל 'קוגל' שתעשה, השיריים שלא נאכלים בסוף יהיו חלה, ואף שהולך לפח ואינו נשרף מכל מקום לפחות הרווחנו שיש כאן מעשה הפרשה, וכך אכן התנה (ב.ל.).

שאלו על כך, שזה תנאי על דבר שלא בא לעולם, שהרי האיטריות הללו עוד לא באו לעולם, ועוד שעדיין אינו שלו כעת ואין בידו לגלגל ולהפריש חלה כעת, ואיך יכול להתנות על כך, ועיין מש"כ בזה בתוס' (נזיר דף יב.), עוד הקשו שזה תלוי במחלוקת אם יש ברירה או אין ברירה, והפרשת חלה כיום לרוב הדעות הוא דאוריתא, ובדאורייתא קיי"ל דאין ברירה. ❖

אך הוסיף שהמחמירים בזה יש להם על מה לסמוך. והוסיף הג"ר משה ידלר שליט"א (בספרו מאור השבת ח"ב פניני המאור סימן כ"ד הערה קי"ח ד"ה גם) שמנהג גדולי ירושלים היה לאכול בשבת בבוקר לאחר הקידוש קוגל אטריות, ולא עוגות וכדומה, שבכך נמנעו מספק של קביעות סעודה. והביא שגם הג"ר דוד יונגרייז זצ"ל הכריע ש'קוגל' נחשב מעשה קדירה לענין קביעות סעודה ואין צריך נט"י המוציא ובהמ"ז עליו.

וכן כתב הגרב"צ אבא שאול זצ"ל (שו"ת אור לציון ח"ב פרק יב תשובה ו' הערה ו') שאף על פי שחולטים את האטריות ולאחר מכן אופין אותם בתנור, מכל מקום אין מברכים על ה'קוגל' 'המוציא' ואף כשאוכלים ממנו שיעור קביעות סעודה. וכ"כ הגר"ע יוסף זצ"ל (בשו"ת יחיה דעת ח"ה סימן נג) דבעת הבישול כל אחד מן האיטריות הוא פחות מכזית, ואף אם חזרו ונאפו ואפילו נתחברו יחד לא חוזר אליהם דין תואר לחם. וכן דעת הגר"ח פ"י שיינברג זצ"ל שאין ב'קוגל' תוריתא דנהמא, ודינו כתבשיל (וזאת הברכה עמוד 232). וכן דעת הג"ר בנימין יהושע זילבר זצ"ל (בספרו אז נדברו ח"ח סוף סי' ל"א, וזאת הברכה בירור הלכה סי' ה' אות ה') שלא שייך קביעות סעודה בקוגל, עכ"ל. וכן כתב הג"ר אפרים גרינבלט זצ"ל (בשו"ת רבבות אפרים ח"ו סי' פ"ב אות א') נראה דמנהג העולם הוא לברך מזונות, ואף שיש לעיין בזה מכל מקום כך הוא ההלכה, עכ"ל.

4. לדעת הגרי"ש אלישיב יש תואר לחם

תוריתא דנהמא: מאידך דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל (קובץ תשובות ח"ג סימן ל', קצוה"ש סימן מ"ח ס"ק כד, ספר ברכת הנהנין ברכת בומ"מ פ"ד עמוד קל"ד הערה א', עמוד רכ"ז הערה ה', אשרי האיש ח"א פרק ל"ה אות כ"ו, וזאת הברכה עמ' פ"ג אות ד' ס"ק ב', בירור הלכה סי' ה' אות ה'), שאם אכל מה'קוגל' כשיעור קביעות מברך המוציא, מכיון שה'קוגל' נאפה אחר בישול האיטריות, והאפיה כזו שיש בכלי רק מעט שמן נותנת לו דין מאפה ומפקיעה ממנו דין 'תבשיל'. והוכיח כדבריו מהמאירי (פסחים ל"ו ע"ב ד"ה עיסה), שמבאר שמאכל שחלטו ואח"כ אפאו דינו כמאפה, ואף שראוי לאכילה אחרי שחלטה דינה כדבר מאפה כיון שאפאה אח"כ.

יסוד דבריו מבוסס על דברי השו"ע (סימן קסח סעיף י"ד) דחלוט שאח"כ אפאו בתנור פת גמור הוא ומברך עליו המוציא, ופירש המשנ"ב (ס"ק פ"ד) דלא תימא כיון דחלטיה מעיקרא לאו בכלל לחם הוא קמ"ל. ומצד זה היה צריך לברך המוציא, רק שהוסיף הגרי"ש שכיון שנותנים באיטריות שמן (סוכר ותבלין), דינו של ה'קוגל' כפת הבאה בכיסנין, ולכן יש להזהר שלא לאכול ממנו כשיעור קביעות סעודה. ולדעתו (משפטי ארץ הלכות חלה פרק א' הערה 27) דין זה הוא אף כשהשמן אינו מועט כל כך, שכיון שהוא נבלע באיטריות ואינו ניכר בפני עצמו, אין הדבר נחשב כטיגון אלא כאפיה. אולם מדגיש הגר"י אפרתי שליט"א (פ.ד.) ששמע מהגרי"ש שאם נוזל שמן מה'קוגל' ודאי הוא בגדר תבשיל ולא מאפה, ודבריו מתייחסים למצב הרגיל והמצוי שיש קצת שמן. וכן כתב במשפטי ארץ שאם נשפך שמן נחשב כמו בישול, אבל אם השמן מועט יותר אנו מגדירים שהשמן הוא רק כדי שלא ישרף, וכן הלשון בקובץ תשובות (ח"ג סימן ל') שהשמן של הקוגל הוא בכדי שלא ישרף.

לגבי חלה: וכתב הגר"ח קניבסקי שליט"א (דרך אמונה פ"ו מביכורים ציון ההלכה ס"ק ר"ח וס"ק רכ"ב) בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל דאפיית ה'קוגל' חשיב כאפיה וחייב בחלה, ומשמע מדבריו שזה דין ודאי וצריך להפריש בברכה. אולם שמעתי מהגר"ר פרץ דיסין שליט"א שעדיין זה בגדר ספק, שהרי נחלקו הראשונים בהלכות שבת האם יש אפיה אחר בישול, ולא הכריע הגרי"ש במחלוקת זו, ולכן גם לדעת הגרי"ש יפריש חלה בלא ברכה, וכלפי ברכה אחרונה יחמיר ולא יאכל יותר משני פרוסות 'קוגל'. [ופעם אחת התיר לתת לקטן 'קוגל' כשמגיעים בשבת ל'קידושא רבא' שלא הפרישו שם חלה על ה'קוגל', כיון שאסור להפריש חלה בשבת, ואף אינו יכול להפריש מערב שבת כי אינו שלן].

וכפי שמספר הגרב"צ קוק שליט"א: שנה אחת ב'שמחת תורה' ניגש אברך להגרי"ש, ושאל את הרב כמה 'קוגל' אני יכול לאכול בלי להכנס לספק של ברכת המזון, השיב לו הגרי"ש עד שני 'מנות' 'קוגל'! וכתב הג"ר ישראל פינחס באדנער שליט"א (בספרו 'כזית השלם' עמוד 143) שבדק ובירר את

המציאות: והגיע למסקנא שב- 1/3 משולש של פרוסת 'קוגל ירושלמי', יש שיעור כזית של 33 גרם, ומברך עליו על המחיה, עכ"ד. כעת מובן הוראת הגרי"ש, שהרי בשני משולשים יש שיעור של ג' ביצים, שהוא השיעור הקטן שעליו כבר נכנס לחשש חיוב ברכת המזון. וזה נפלא עם המבואר בספר **וזאת הברכה** (פרק ד' הערה 23) ששמע מהגרי"ש אלישיב שלכתחילה יש להמנע מלאכול אפילו שיעור של ג' ביצים [העירו שלדעת המג"א שכל מידי דמלפת מצטרף לשיעור קביעות סעודה, אם כן בכל קידוש רגיל יש כבר חשש ברכת המזון כאשר אוכל מנה קוגל עם כמה רוגלך ומציות, הערינג ומלפפון חמוץ, ומצוי שביחד יש כשיעור קביעות סעודה].

אכן מבואר בספר **וזאת הברכה** (עמוד 232, בירור הלכה סימן ז' אות ו') שכלפי המאכל הנקרא 'לאזניה' שהוא פסטה האפוי בתנור, שבזה לכל השיטות מברך מזונות ולא המוציא, דהוה בצורת

הערות מבני החבורה

תהליך ייצור האיטריות

יש לדון האם האיטריות בזמננו מחויבים בהפרשת חלה. ויש לתאר בקצרה את תהליך הייצור במפעלים השונים, שהאיטריות עוברים תהליך שלא ברור האם הוא מוגדר כבישול או כאפיה - מתחילה העיסה רטובה מאוד, ונמצאת בתוך מיכל ענק, בהמשך החומר נכנס לתוך צינורות דקים, אז מותז עליהם אויר חם, המייבש את האיטריות בחום הגבוה, אך לא נאפה לגמרי, ויש להסתפק האם זה מוגדר כאפיה או כבישול, האם דנים לפי תחילת הכנת המאכל במפעל, ודינו כדבר מאפה, ואולי זה כבר כמאכל בן דרוסאי שכבר חשיב אפיה. או מסתכלים רק על הבישול, שהוא השלב האחרון להכנת האיטריות לאכילה.

והנה דעת הג"ר **יצחק יעקב ויס** זצ"ל (שו"ת מנחת יצחק חלק ח' סימן קח) שצריך להפריש חלה על האיטריות במפעל, לחוש לדעת ר"ת שהרי ה"ט"ז והש"ך (סימן שכט) העתיקו אותו להלכה, והוסיף שם המנחת יצחק שאף אם נאמר שצריך להפריש חלה על קוגל שזה נחשב אפיה, כבר סגי במה שהורידו במפעל, דכיון שלבסוף אפאה נתחייב למפרע משעת הגלגול ומועיל ההפרשה משעה ראשונה.

לפני מספר שנים עורר הג"ר **אברהם יצחק הופמן** שליט"א עניין זה, שצריך להפריש חלה מהקוגל ואף הוציא קונטרס מיוחד לעורר את קהל הקודש שכך צריך לנהוג, ואכן ישנם מספר ישיבות, והרבה מדקדקים, שמפרישים חלה מ'קוגל', אולם למעשה רוב העולם לא מפרישים חלה מ'קוגל' (מ.ק.). ושמעתי שמכח הוראת המנחת יצחק, כך נוהגים כיום בהשגחת 'העדה החרדית' להפריש חלה במפעלי האיטריות, אך אין מפרישים שוב על הקוגל דנוקטים כמנהג ירושלים דלא נחשב אפיה, ועוד יש בזה צירוף שגם אם חייב כבר הפרישו במפעל.

על עיקר החידוש של המנחת יצחק נחלק בתוקף הגרי"ש **אלישיב** זצ"ל (שיעורי ברכות דף לז: עמוד תה) וסובר דיש לחזור ולהפריש אחרי האפיה, ולא מועיל מה שהפרישו במפעל הייצור, כי ההפרשה הראשונה היתה רק לדעת ר"ת, ואילו לדעת הר"ש ושאר החולקים על ר"ת לא היה בזה תורת הפרשת חלה, ואחרי שנאפה התחייב מן הדין ולא מועיל ההפרשה שקודם החיוב. והוסיף דהמפעל עושה את האיטריות לכל הדברים, ולמרות שחלק ודאי יעשו בו 'קוגל' לא חשיב 'מחשבה' לחייבו בחלה, זה כמו שאין מחשבה! [ועיין שם מה שדן כלפי מפעל קטן שרוב הקונים הם חרדים מירושלים, ואצלם רוב האיטריות מיועדות לקוגל].

והוסיף שם הכותב (בהערה פב) ששמע **מרב חברת 'אוסם'** שצורת עיסת האיטריות יש בה ספק האם נחשב עיסה, ולכן בהתייעצות עם גדולי ישראל, הם מפרישים חלה בלא ברכה, נמצא שיש כאן ספק נוסף אולי בשעת ההפרשה לא נתחייב כלל בחלה, וכל החיוב חל רק בשעת האפיה.

ושורש הספק בעיסה של האיטריות הוא, האם זה בלילה עבה וחייב בחלה לדעת ר"ת, או שזה בלילה רכה ופטור לכו"ע. וגדר בלילה עבה ורכה; כתב **המאירי** (פסחים דף לז.), בלילה רכה היינו עיסה רכה ודלילה מאוד, שנשפכת כשמניחים אותה על גבי קערה או על גבי קרקע, ובלילה עבה היא עיסה שאינה נשפכת כשמניחים אותה. ❖

תבשיל, ואין בזה תוריתא דנהמא כלל (נ.א.).

5. החזו"א מסתפק

ספק פת: אמנם החזו"א (מעשה איש ח"ג עמוד ככא) הסתפק בדבר, ואמר שיש ב'קוגל' שאלה של ברכת המזון, וכן כתב בספר 'משמרת המועד' להגרמ"מ קארפ שליט"א (ברכות לז): דמטו בשם החזו"א שפקפק על המקילים בזה בקביעות סעודה.

ודעת הגר"נ קרליץ שליט"א (חוט שני ברכות ס"ק ה' והערה כא) שכיון שיש להסתפק האם 'קוגל' דומה לחלוט שלבסוף נאפה, לפיכך יפריש חלה בלי ברכה. ואם אכל ממנו כדי שביעה באופן של קביעות סעודה, יש לברך עליו ברכת המזון מכח 'ספק דאוריתא'. אך אם לא קבע עליו סעודה, מברך מזונות ומעין שלש. וייסד את דבריו על הגמ' (פסחים דף מ), חלוט אע"ג דחלטיה מעיקרא, כיון דהדר אפייה בתנור לחם עוני קרינא ביה ואדם יוצא בה ידי חובתו בפסח. וכתב הב"י (סימן קסח) שהוא הדין שמברכין עליו המוציא ושלש ברכות, מאחר שלא נאמר עליו בשום מקום שלא יברכו עליו המוציא וג' ברכות.

והפלא בזה, שתלמידו המובהק של החזו"א הגר"ח גרינמן זצ"ל (חידושים וביאורים ברכות דף לז: עמ' קל"ד) נחלק בזה, וכתב "מה שנוהגים היום שלאחר בישול קל של האטריות מערבים בהם מי ביצים ואופים אותם באילפס או בתנור, אינו ענין לנידון של אפייה אחר בישול, שלא נעשה כאן עיסה כלל, דחוטי הבצק ניכרים לעצמם, ורק שמתחברים קצת על ידי המי ביצים, ואין כאן אלא חיבור של חוטי בצק מבושלים, ופעולת התנור אינה אלא לבשלם ברטיבות שבהם עם מי הביצים, ואינו ענין כלל לאפייה".

תלוי בכמות השמן: ועיין מש"כ הגר"ר ישראל יעקב פישר זצ"ל (שו"ת אבן ישראל ח"ז סימן מב, ועיין מאור השבת ח"ב עמוד תרנ"ה), שהביא את דברי השואל בשו"ת מנחת יצחק (חלק שמיני סימן ק"ח) שדן שלמרות שהבית חרושת הפריש חלה צריך לחייב את ה'קוגל' בחלה כיון דהבית חרושת עושה אותם כדי לבשלם והוא עיסה שעשאה לסופגנין ואח"כ אפו אותה דחייב בחלה, דהרי כתב המג"א בסימן קס"ח ס"ק לא שמעט משקה שמושחין בו את האילפס שלא ישרף העיסה לא נקרא בישול. וכתב על זה שזה טעות גמור כיון שכיום בדרך כלל יש הרבה שמן ב'קוגל', חוץ מהשמן שיש בתוך ה'קוגל' שופכין עוד לתוך האילפס מאה גרם שמן, ובודאי הוא בישול כמבואר בתוס' (ברכות דף לז: ד"ה חביצא) שכיון שנטגין בשמן כנתבשלו דמי.

ואין הכי נמי אם יש רק שמן מועט כדי שלא ישרף דינו כמאפה. וכמבואר ברמ"א (סימן קסח סעיף יד) ובמשנ"ב (סימן קסח ס"ק סט) שאם נותן במחבת מעט שמן שלא ישרף העיסה לא מקרי טיגון במשקה והוא אפיה גמורה. [גם המציאות מורגשת (נ.א.) שבטיגון בשמן עמוק המאכל פריך ודומה לתבשיל, אבל בטיגון עם קצת שמן המאכל נהיה קשה כמו מאפה]. ושמעתי מהגר"ר יהודה פישר שליט"א, שאחרי שכבר הורה אביו לגבי חלה הוא הדין כלפי ברכה אחרונה שאם יש הרבה שמן דינו כתבשיל. ואם יש בו רק מעט שמן דינו כפת הבאה בכיסנין, שאם אוכל ממנו כשיעור קביעות סעודה חייב בברכת המזון.

6. דעת הגר"ח קניבסקי

גם לדעת הגר"ח קניבסקי שליט"א 'קוגל' דינו כאפיה. שכתב בדרך אמונה (ביכורים ו צב) בענין הפרשת חלה מעיסת סופגנין, כתב "וקוגל דינו כאפיה" ולכן חייב בהפרשת חלה, והמקור לזה ממה ששמע מחמיו הגרי"ש אלישיב זצ"ל.

אולם הקשה המגיה על ספר שיעורי הגרי"ש על מסכת ברכות (דף לז: הערה פג), (במכתב להגר"ח) ממה שכתב בדרך אמונה (ביכורים ו צב ס"ק פה) בשם החלת לחם שאם נגמר הבישול על ידי החליטה לא מהני מה שיחזור ויאפנה אח"כ ופטורה מחלה. וקשה שכידוע אופן הכנת ה'קוגל' כיום שמבשלים תחילה את האיטריות עד שהן נעשות ראויות לאכילה לגמרי והרבה בני אדם אוכלים אותם כך בערב שבת, ואח"כ אופים את ה'קוגל', ולדברי החלת לחם מה בכך ש'קוגל' דינו כאפיה הרי האיטריות כבר נעשו ראויות לאכילה על ידי הבישול, וצ"ע. ועיין מה שכתב בזה בספר דולה ומשקה (עמוד רע"ט).

7. חילוק בין חלה לברכה

הנה בר"ת מבואר שכלפי איטריות חלוק חלה מברכה, ושמעתי מהג"ר אשר פריימן שליט"א שגם כלפי 'קוגל' יש לחלק בין חובת הפרשת חלה שיש להחמיר ולהפריש בלי ברכה, אבל כלפי קביעות סעודה אין להחמיר, כי זה תלוי רק בתוריתא דנהמא ובמציאות אין כאן תוריתא דנהמא. שכיון שהוא אפוי וגם מצד השמן זה רק מעט שלא ישרף ולא בשביל לתת טעם, ולכן דינה כבלילה עבה שטעון חלה. והסברא בזה דחייב חלה חל מכח עצם גלגול העיסה דכתיב (במדבר טו כ) ראשית ערסתכם חלה תרימו דמשעת גלגול מתחייב בחלה, ולכתחילה צריך להפריש כשהוא עיסה ורק שיש תנאי שמתחילה יהא דעתו לעשות מזה פת שאם מתחילה חשב לדבר אחר אין זה עיסה חשובה, אבל גם בנמלך נשאר חיוב חלה כמפורש במשנ"ב (סימן קסח ס"ק עא עב). אבל ברכת המוציא תלוי במה שיש לפניו ונהנה ממנו שהרי מברך המוציא לחם מן הארץ ואם מונח לפניו תבשיל אינו בגדר לחם ולא שייך לברך על העיסה שהיה מתחילה (כעין סברא זו משמע בלשון המשנ"ב).

אכן השו"ע הביא את דעת ר"ת (פסחים דף לז: וברכות דף לז) ותוס' ר"י הזקן שחולקים בדבר וסוברים דכיון שבתחילה היה עיסה עבה מברך המוציא. והאריך בביאור הלכה (ד"ה ונהגו להקל) לפרש שנחלקו ביסוד הדבר האם אפשר לחלק בין חלה להמוציא עיי"ש. ולשיטתם צריך לומר שגם בלילה רכה אינו מופקע כל כך מברכת המוציא, ולכן כיון שכבר חל תורת לחם תו לא פקע. ❖

'צואק הפס'

אתרונות, הצרות, והארות. נ"ד: 052-7687405 | פקס: 02-6507823